

Sygn. akt IV CSK 161/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 stycznia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Irena Gromska-Szuster (przewodniczący)

SSN Marian Kocon

SSN Krzysztof Pietrzykowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa R. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w G. oraz "G."
Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w G.
przeciwko "S." Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w W.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 11 stycznia 2017 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 28 maja 2015 r., sygn. akt I ACa (...),

1. oddala skargę kasacyjną;

**2. zasądza od powódek solidarnie na rzecz pozwanej kwotę
7200 (siedem tysięcy dwieście) złotych tytułem kosztów
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

R. spółka z o.o. w G. (dalej: P R.) oraz G. spółka z o.o. w G. wniosły w postępowaniu upominawczym o nakazanie S. spółce z o.o. w W., aby zapłaciła im

in solidum kwotę 826 560 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 11 stycznia 2013 r. z tytułu kary umownej. Sąd Okręgowy w G. nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym z dnia 3 kwietnia 2013 r. uwzględnił żądanie powódek w całości. Pozwana wniosła sprzeciw od nakazu zapłaty.

Sąd Okręgowy w G. wyrokiem z dnia 4 lipca 2014 r. oddalił powództwo i zasądził od powódek na rzecz pozwanej kwotę 14 417 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego. Ustalił, że w dniu 30 sierpnia 2012 r. powódki zawarły umowę konsorcjum w celu wspólnego wykonania suchego wykopu w ramach inwestycji Budowa Muzeum (...) w G. Liderem konsorcjum zostało R. W dniu 31 sierpnia 2012 r. powódki jako podwykonawca zawarły z pozwaną jako wykonawcą umowę na wykonanie suchego wykopu na podstawie projektu przygotowanego przez podwykonawcę. Strony uzgodniły wynagrodzenie dla podwykonawcy w kwocie 11 200 000 zł netto. Ustaliły, że przekazanie terenu budowy przez pozwaną nastąpi nie później jednak niż w dniach między 1 do 10 października 2012 r. Postanowiły, że w wypadku opóźnienia w przekazaniu powódkom terenu budowy przekraczającego 14 dni kalendarzowych będą one uprawnione do odstąpienia od umowy w trybie natychmiastowym i do naliczenia kary umownej w wysokości 6% wynagrodzenia ryczałtowego brutto. W dniu 24 września 2012 r. powódki zostały wprowadzone na plac budowy w celu rozpoczęcia prac pomocniczych. W dniu 21 września 2012 r. pozwana otrzymała od inwestora zastępczego wiadomość o zgłoszonym przez G. spółkę z o.o. w G. żądaniu wstrzymania robót ze względu na kolizję „kotwienia” (łączenia elementów budowlanych za pomocą tzw. kotew) z inwestycją realizowaną przez tę spółkę na tej samej nieruchomości (kolektor sanitarny). W tej sprawie toczyły się rozmowy z udziałem G. Prace „kotwiarские” w obrębie kolizji z kolektorem sanitarnym zostały wstrzymane w dniu 30 października 2012 r., ponieważ w pierwszej kolejności miały zostać wykonane prace związane z budową kolektora. Strony nie osiągnęły porozumienia w sprawie zawarcia stosownego aneksu do umowy. W dniu 21 grudnia 2012 r. R. złożyła w imieniu powódek oświadczenie o odstąpieniu od umowy, wskazując jako podstawę art. 491 § 2 k.c. w związku z art. 492 k.c. oraz § 9 ust. 2 i § 10 ust. 1 pkt 2 ppkt e umowy, oraz obciążyła pozwaną karą umowną wynoszącą 6% wynagrodzenia brutto. W dniu 2 stycznia 2013 r. powódki obciążyły pozwaną karą umowną w wysokości

826 560 zł. Pozwana nie uznała dokonanego przez powódki odstąpienia, a w dniu 4 marca 2013 r. sama złożyła oświadczenie o odstąpieniu od umowy podwykonawstwa w części niezrealizowanej i obciążyła powódki karą umowną w wysokości 1 377 600 zł.

Sąd Okręgowy, powołując się na art. 492 i 483 § 1 k.c., stwierdził, że skorzystanie z prawa odstąpienia od umowy wymaga wykazania zwłoki, a nie opóźnienia wywołanego przez okoliczności, za które strona nie ponosi odpowiedzialności, zaś obowiązek zapłaty kary umownej wymaga udowodnienia zawinionego niewykonania albo nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego. Uznał, że nieprzekazanie powódkom placu budowy w umówionym terminie do prac zasadniczych było następstwem okoliczności, za które pozwana nie ponosiła odpowiedzialności.

Powódki wniosły apelację od wyroku Sądu Okręgowego.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 28 maja 2015 r. oddalił apelację i zasądził od powódek solidarnie na rzecz pozwanej kwotę 5 400 zł tytułem kosztów postępowania apelacyjnego. Podkreślił, że z art. 492 k.c. nie wynika możliwość modyfikacji uprawnienia do odstąpienia od umowy wyłączającej przesłankę pozostawania dłużnika w zwłoce. Przyjął, że przewidziana w § 9 ust. 2 umowy modyfikacja jest niedopuszczalna jako sprzeczna z art. 492 k.c. Uznał, że strony nie zmodyfikowały w umowie na podstawie art. 473 k.c. zasad odpowiedzialności pozwanej w drodze zapłaty kary umownej za niewłaściwe wykonanie obowiązku przekazania powódkom terenu budowy przez oderwanie tej odpowiedzialności od przesłanki winy pozwanej, nie określono bowiem w umowie konkretnych okoliczności, za które pozwana miałaby odpowiadać. Wskazał, że nie ulega wątpliwości, iż twierdzenie o absolutnej odpowiedzialności pozwanej, czyli za wszystkie przyczyny opóźnienia w przekazaniu terenu budowy, w oczywisty sposób nie odpowiada wymaganiu, aby okoliczności niezawinione, na które zostaje rozszerzona odpowiedzialność dłużnika, zostały oznaczone w umowie. Zauważył ponadto, że także do powódek, jako podwykonawców pozwanej, miał zastosowanie art. 651 k.c. Stwierdził, że w § 10 umowy strony przewidziały, iż może dojść do sytuacji, w których powódki odstąpią od umowy z powodu wstrzymania lub

zawieszenia wykonywania robót z przyczyn niezależnych od stron lub zawinionych przez inwestora. Podaje to w wątpliwość prawdziwość twierdzenia powódek, że zgodnie z wolą stron w każdym wypadku pozwana miała odpowiadać za nieprzekazanie terenu budowy w umówionym terminie, włącznie z obowiązkiem zapłacenia kary umownej. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, powódki nie skorzystały z uprawnienia do odstąpienia od umowy „w trybie natychmiastowym”, ale dopiero po około dwóch miesiącach. Takie zachowanie nie zasługuje na ochronę i należałoby je uznać za nadużycie prawa podmiotowego do odstąpienia od umowy.

Powódki wniosły skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego, zaskarżając go w całości i zarzucając naruszenie prawa materialnego, mianowicie następujących przepisów kodeksu cywilnego: art. 492 w związku z art. 473 § 1 i art. 353¹, art. 494, art. 483 § 1 w związku z art. 484 § 1, art. 651, art. 647 w związku z art. 471, 472 i 476, art. 471 i 472 w związku z art. 476, art. 471 i 476 w związku z art. 6, art. 65 § 1 i 2 w związku z art. 483 § 1 i art. 484 § 1 w związku z art. 471 w związku z art. 473 § 1 oraz art. 5.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W skardze kasacyjnej zarzucono naruszenie licznych przepisów kodeksu cywilnego, podstawowe jednak znaczenie ma zarzut naruszenia art. 492 w związku z art. 473 § 1 i art. 353¹ k.c., a także związany z tym zarzut naruszenia art. 65 § 1 i 2 w związku z art. 483 § 1 i art. 484 § 1 w związku z art. 471 w związku z art. 473 § 1 k.c. Tak zresztą uważają również powódki, które jako okoliczności uzasadniające przyjęcie skargi do rozpoznania wskazały na jej oczywistą zasadność oraz zagadnienie prawne dotyczące dopuszczalności modyfikacji ustawowego prawa do odstąpienia od umowy wzajemnej (art. 492 k.c.) przez wprowadzenie opóźnienia zamiast zwłoki. W odpowiedzi pozwanej na skargę kasacyjną trafnie wskazano, że wspomniane zagadnienie prawne zostało już rozstrzygnięte w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Przyjmuje się mianowicie, że art. 492 k.c. powinien być wykładany ściśle (zob. wyroki z dnia 3 lutego 1997 r. I CKN 75/98, niepubl., z dnia 5 czerwca 2002 r. II CKN 701/00, OSP 2003, nr 10, poz. 124 i z dnia 19 czerwca 2009 r., V CSK 454/08, niepubl.). W postanowieniu z dnia 20 marca 2014 r., I CSK 404/13 (niepubl.) wskazano zaś, że uprawnienie do odstąpienia od umowy wzajemnej bez

wyznaczenia dodatkowego terminu na spełnienie świadczenia, a zatem bez swoistego „ostrzeżenia” dłużnika, dopuszczalne jest tylko w ściśle określonych w art. 492 k.c. przypadkach. W związku z tym stanowi on wyjątek od zasady ogólnej wyrażonej w art. 491 k.c. i należy go wyklądać wąsko, zgodnie z zasadą *exceptiones non sunt extendendae*. Uprawnienie to przysługuje więc jedynie w przypadku zwłoki dłużnika, a nie w przypadku innego opóźnienia w wykonaniu zobowiązania, oraz tylko, jeśli uprawnienie do odstąpienia od umowy wzajemnej zostało zastrzeżone na wypadek niewykonania zobowiązania w terminie ściśle określonym. Źródłem prawa do odstąpienia od umowy jest przepis ustawy (art. 491 k.c.). Umowa stron w tym wypadku odnosi się tylko do jednej z przesłanek wykonania tego prawa (wyznaczenia dłużnikowi dodatkowego terminu na wykonanie zobowiązania) i zwalnia wierzyciela z tej czynności, jeżeli strony mocą swej decyzji nadały świadczeniu dłużnika charakter terminowy. W konsekwencji należy zatem przyjąć, że w niniejszej sprawie swoboda kształtowania treści umowy o roboty budowlane (art. 353¹ k.c.) została ograniczona przez bezwzględnie obowiązujący art. 492 k.c., co musi być uwzględnione przy dokonywaniu wykładni postanowień umowy zgodnie z regułami określonymi w art. 65 § 1 i 2 k.c.

Dalsze zarzuty naruszenia prawa materialnego (art. 494, art. 483 § 1 w związku z art. 484 § 1, art. 647 w związku z art. 471, 472 i 476, art. 471 i 472 w związku z art. 476 oraz art. 471 i 476 w związku z art. 6 k.c.) konsekwentnie więc zmierzają do wykazania, że pozwana dopuściła się zwłoki w wykonaniu zobowiązania polegającej na nieprzekazaniu powódkom terenu budowy. W odpowiedzi pozwanej na skargę kasacyjną znowu trafnie wskazano, że wspomniane zarzuty oznaczają kwestionowanie ustaleń faktycznych, dokonanych przez Sądy orzekające w sprawie. Ustalono bowiem, że nieprzekazanie powódkom placu budowy w umówionym terminie do prac zasadniczych było następstwem okoliczności, za które pozwana nie ponosiła odpowiedzialności. Było to związane ze zgłoszonym przez G. żądaniem wstrzymania robót w związku z budową na tej samej nieruchomości kolektora sanitarnego. Pozwana w oczywisty zatem sposób nie ponosiła w tym zakresie odpowiedzialności.

W związku z zarzutem naruszenia art. 651 k.c. trzeba zgodzić się ze skarżącymi, że pogląd Sądu Apelacyjnego o stosowaniu tego przepisu do

podwykonawcy jest zbyt daleko idący. Przepisy umowy o roboty budowlane zostały bowiem tak skonstruowane, że odnoszą się w zasadzie do relacji między inwestorem i wykonawcą. Mają one zastosowanie do podwykonawcy tylko wtedy, gdy wynika to wyraźnie z ich treści bądź z odesłania do odpowiedniego stosowania, takiego jak zamieszczone w art. 649⁵ k.c. Nie ma natomiast takiego przepisu, który przewidywałby odpowiednie stosowanie art. 651 k.c. do podwykonawcy. Trafność rozważanego zarzutu nie zmienia jednak oceny, że zaskarżony wyrok Sądu Apelacyjnego jest prawidłowy.

Nie można zgodzić się ze skarżącymi, że art. 5 k.c. nie znajduje zastosowania w obrocie profesjonalnym (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 stycznia 1972 r., I CR 12/71, OSNCP 1972, nr 7-8, poz. 135; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 1988 r., I CR 54/88, NP. 1988, nr 10-12, s. 220). Sąd Apelacyjny jednakże w niniejszej sprawie niepotrzebnie zamieścił w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku rozważania dotyczące nadużycia prawa przez powódki, skoro już wcześniejsza argumentacja wystarczająco przemawiała za oddaleniem apelacji. W orzecznictwie Sądu Najwyższego jednolicie zaś przyjmuje się, że art. 5 k.c. nie może być stosowany w sytuacji, gdy w inny sposób można zabezpieczyć interes zagrożony wykonywaniem prawa podmiotowego (zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 2002 r., IV CKN 1549/00, niepubl.).

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

aj

r.g.